

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۱	فصل اول: مبانی تفکر برنامه‌ریزی در ایران
۱	مقدمه
۲	۱-۱ منشأ و ماهیت برنامه‌ریزی
۴	۲-۱ متغیرهای برنامه‌ریزی
۵	۳-۱ مفهوم برنامه و برنامه‌ریزی
۷	۴-۱ پیشینه تاریخی برنامه‌ریزی در ایران
۷	۵-۱ سابقه برنامه‌ریزی مدرن در ایران
۸	۶-۱ تجربه برنامه‌ریزی توسعه در کشور
۱۱	۷-۱ تحلیل نظام برنامه‌ریزی ایران
۱۱	۸-۱ ساختار و نظام برنامه‌ریزی کشور
۱۳	۹-۱ ساختار برنامه‌های توسعه در ایران
۱۳	۱-۹-۱ برنامه عمرانی اول (سال‌های ۱۳۲۷-۱۳۳۴)
۱۴	۲-۹-۱ برنامه عمرانی دوم (سال‌های ۱۳۳۴-۱۳۴۱)
۱۵	۳-۹-۱ برنامه سوم عمرانی (سال‌های ۱۳۴۱-۱۳۴۶)
۱۶	۴-۹-۱ برنامه چهارم عمرانی (سال‌های ۱۳۴۶-۱۳۵۱)
۱۷	۵-۹-۱ برنامه پنجم عمرانی (سال‌های ۱۳۵۱-۱۳۵۶)
۱۸	۶-۹-۱ برنامه ششم عمرانی (سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۶۱)
۱۸	۷-۹-۱ خلاصه برنامه‌های عمرانی توسعه قبل از انقلاب
۱۹	۱۰-۱ برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۹	۱-۱۰-۱ برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۲)
۱۹	۲-۱۰-۱ برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۸)
۲۰	۳-۱۰-۱ برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۳)
۲۱	۴-۱۰-۱ برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸)
۲۲	۵-۱۰-۱ برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۴)

۲۲	۶-۱۰-۱ برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰)
۲۳	۷-۱۰-۱ خلاصه برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بعد از انقلاب
۲۴	۱۱-۱ جمع‌بندی
۲۸	فصل دوم: سابقه برنامه‌ریزی شهری در ایران، رویکردها و روش‌ها
۲۸	مقدمه
۲۹	۱-۲ مفهوم شهر، برنامه‌ریزی شهری و مدیریت شهری
۳۲	۲-۲ شهرنشینی و چالش‌های پیش روی برنامه‌ریزی شهری
۳۵	۳-۲ نگاهی به تحولات برنامه‌ریزی شهری در جهان
۳۸	۴-۲ شهرنشینی و شهرسازی در ایران
۴۰	۵-۲ برنامه‌ریزی شهری و تهیه طرح‌های جامع
۴۲	۶-۲ مروری اجمالی بر سابقه برنامه‌ریزی و تجارب برنامه‌ریزی شهری در سایر کشورها
۴۲	۱-۶-۲ سابقه برنامه‌ریزی و تجارب برنامه‌ریزی شهری در اسپانیا
۴۴	۲-۶-۲ سابقه برنامه‌ریزی و تجارب برنامه‌ریزی شهری در پرتغال
۴۶	۳-۶-۲ پیشینه تاریخی نظام برنامه‌ریزی روسیه
۴۸	۴-۶-۲ نظام برنامه‌ریزی شهری در آلمان
۴۸	۵-۶-۲ سابقه و نظام برنامه‌ریزی در کشور سوئیس
۵۰	۶-۶-۲ برنامه‌ریزی در کشور اتریش
۵۲	۷-۶-۲ برنامه‌ریزی در کشور فرانسه
۵۳	۸-۶-۲ برنامه‌ریزی در کشور کره جنوبی
۵۴	۹-۶-۲ برنامه‌ریزی در کشور مالزی
۵۷	۱۰-۶-۲ سایر کشورها
۶۰	۷-۲ برنامه‌ریزی شهری و تهیه طرح‌ها و برنامه‌های شهری در ایران
۶۱	۸-۲ ورود شهرسازی (برنامه‌ریزی شهری) ایران به دوره مدرن
۶۳	۹-۲ رویکردها و برنامه‌های عمده توسعه شهری (الگوی جامع و الگوی استراتژیک)
۶۳	برنامه (طرح) جامع
۶۶	۱۰-۲ تحول مفهوم مدیریت و برنامه‌ریزی و ظهور رویکرد استراتژیک
۶۷	۱۱-۲ مدیریت استراتژیک
۶۷	۱۲-۲ برنامه‌ریزی استراتژیک
۷۰	۱۳-۲ استراتژی (راهبرد)
۷۱	۱۴-۲ مزایای برنامه‌ریزی استراتژیک
۷۲	۱۵-۲ ورود برنامه‌ریزی استراتژیک به عرصه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

صفحه	عنوان
۷۵	۱۶-۲ ویژگی های برنامه ریزی استراتژیک شهری و منطقه ای
۷۶	۱۷-۲ تغییر نگرش برنامه ریزی شهری در ایران به رویکرد استراتژیک
۷۷	۱۸-۲ جمع بندی
۷۹	فصل سوم: نقد نظام سلسله مراتب برنامه ریزی توسعه شهری کشور
۷۹	مقدمه
۷۹	۱-۳ سابقه طرح جامع و انتقادات
۸۳	۲-۳ نا کارآمدی رویکرد جامع در برنامه ریزی؛ زمینه ای برای برنامه ریزی استراتژیک
۸۵	۳-۳ نظام برنامه ریزی شهری در ایران
۸۶	۴-۳ مسائل و مشکلات طرح های جامع شهری در ایران
۹۲	۵-۳ پروژه محوری در فرایندهای برنامه ریزی ایران
۹۲	۶-۳ ضرورت تغییر نگرش از طرح جامع به رویکرد استراتژیک
۹۴	فصل چهارم: پیمایشی در میزان موفقیت و کاربرد الگوها و طرح های توسعه شهری در ایران
۹۴	مقدمه
۹۴	۱-۴ چگونگی اجرا و سازمان اجرایی طرح های توسعه شهری در کشور
۹۶	۲-۴ خلاصه ای از نتایج اجرای طرح جامع در ایران
۹۷	۱-۲-۴ ویژگی های مثبت طرح
۹۸	۲-۲-۴ ویژگی های منفی طرح
۱۰۲	۳-۴ طرح های توسعه و عمران و حوزه نفوذ شهرها و تداوم نا کارآمدی ها
۱۰۴	۴-۴ مدیریت محلی و مشارکت جامعه
۱۰۶	۵-۴ مروری مختصر بر ارزیابی میزان انطباق یا تحقق پذیری طرح های توسعه شهری در کشور
۱۱۶	فصل پنجم: بازاندیشی درباره آینده شهرها؛ الزامات زندگی جدید شهری در هزاره سوم
۱۱۶	مقدمه
۱۱۶	۱-۵ فرایند جهانی شدن در ادبیات کنونی و غالب شهرهای جهانی
۱۱۷	۲-۵ نواندیشی در آینده شهرها
۱۱۹	۳-۵ پیچیدگی مسائل برنامه ریزی و رویکردهای مواجهه با آن
۱۱۹	۴-۵ زیست پذیری
۱۲۱	۵-۵ پایداری
۱۲۲	۶-۵ ارتباط زیست پذیری و پایداری
۱۲۳	۷-۵ توسعه پایدار
۱۲۴	۸-۵ شاخص های توسعه پایدار

صفحه	عنوان
۱۲۷	۹-۵ پارادایم توسعه انسانی؛ از ضروریات توسعه پایدار
۱۲۸	۱۰-۵ مشارکت در فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت شهری
۱۳۰	فصل ششم: تبیین جایگاه سند آمایش شهری در نظام برنامه‌ریزی توسعه شهری کشور
۱۳۰	مقدمه
۱۳۰	۱-۶ نبود الگوی بومی؛ چالش اساسی برنامه‌ریزی شهری
۱۳۱	۲-۶ نیاز به رویکردها و رهیافتی نوین در برنامه‌ریزی توسعه شهری کشور
۱۳۳	۳-۶ سند آمایش شهری؛ تبیین جایگاه و فرایند تهیه و تدوین آن در نظام برنامه‌ریزی شهری کشور
۱۳۳	۴-۶ مبانی نظری برنامه‌های آمایشی و برنامه‌ریزی فضایی
۱۴۰	۵-۶ آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی فضایی؛ ضرورتی برای توسعه پایدار ملی
۱۴۱	۶-۶ مبانی نظری اتخاذ رویکرد آینده‌نگاری در برنامه‌های آمایشی و برنامه‌ریزی توسعه شهری و ...
۱۴۵	۷-۶ رهیافت نوین نظام برنامه‌ریزی توسعه شهری کشور؛ مفاهیم و اهداف مد نظر
۱۴۷	۸-۶ آمایش، آینده‌نگاری و سند آمایش شهری
۱۴۷	۹-۶ ویژگی‌ها و مزایای سند آمایش شهری
۱۵۲	۱۰-۶ اهداف و اصول اساسی سند آمایش شهری
۱۵۳	۱-۱۰-۶ دید متفاوت نسبت به ابعاد کمی و کیفی سیستم شهرها
۱۵۴	۲-۱۰-۶ خلاقیت در انتخاب مأموریت‌ها و چشم‌اندازسازی
۱۵۴	۳-۱۰-۶ فراهم کردن چارچوبی مطلوب برای رشد شهری
۱۵۴	۴-۱۰-۶ بررسی و ارزیابی محیطی
۱۵۵	۵-۱۰-۶ تجزیه و تحلیل توانایی‌ها و نیازمندی‌ها
۱۵۵	۶-۱۰-۶ اجرای استراتژی‌ها
۱۵۷	منابع و مآخذ

پیشگفتار

گرایش به شهر و شهرنشینی، مسئله فراگیر تمام کشورها به خصوص کشورهای جهان سوم است. در چند دهه اخیر سیل مهاجرت به شهرها و به خصوص کلان شهرها به اندازه‌ای گسترش پیدا کرده است که مدیریت شهری را با چالش‌های گوناگونی مواجه ساخته است. در مسیر برنامه‌ریزی و توسعه شهرها و کلان شهرها، فرایند برنامه‌ریزی شهری نیز به تبع تنوع مسئله و پیچیدگی موضوعات دچار تغییر و تحولات فراوانی شده است. از برنامه‌ریزی‌های موضوعی، موضعی تا طرح‌های جامع و راهبردی و ساختاری سرفصل اصلی قالب برنامه‌های توسعه شهری بوده‌اند.... یکی از این فرایندها، فرایند برنامه‌ریزی جامع شهری می‌باشد. کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده و در حال حاضر، مبانی تهیه برنامه‌های شهری در کشور در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی و متکی بر شناخت، تحلیل و طرح است؛ در حالی که این چارچوب برنامه‌ریزی شهری در بسیاری از شهرهای دنیا منسوخ شده است. اگرچه اعتقاد بر این است که هر کشوری می‌تواند مختصات فکری و نظری متفاوتی برای پیشبرد توسعه و مدیریت شهری خود داشته باشد ولی به هر حال قاعده کلی و جهان‌شمولی در خصوص توسعه، اصول و شاخص‌های آن وجود دارد که ضروری است همه اسناد برنامه‌ریزی به آن پایبند باشند. در همین راستا، ضروری است تا بازتعریف درست، به‌روز و متناسب با شرایط بومی از مختصات برنامه‌های توسعه شهری ارائه شود.

بر همین اساس، کتاب حاضر تلاش می‌کند با رویکردی نقادانه به نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران و جهان، ایده «آمایش شهری» در نظام برنامه‌ریزی شهری کشور را مورد بحث قرار دهد. برای تحقق چنین هدفی این کتاب، در شش فصل تنظیم گردیده است. فصل اول به بررسی و نقد تفکر برنامه‌ریزی در ایران اختصاص دارد. در فصل دوم برای درک بهتر تاریخ تفکر برنامه‌ریزی در ایران، سابقه برنامه‌ریزی و رویکردهای متنوع آن مورد بحث قرار گرفته است. در فصل سوم نظام برنامه‌ریزی و سلسله‌مراتب آن در کشور با توجه به تفکر برنامه‌ریزی

و سوابق عملی آن مورد نقد قرار گرفته و در فصل چهارم مصادیق و ارزیابی‌ها از میزان موفقیت اسناد توسعه شهری طرح شده و در فصل پنجم ضرورت بازاندیشی در این نوع تفکر به بحث گذاشته شده است. بعد از ۵ فصل مبانی، تحلیل، تدقیق، آسیب‌شناسی و استدلال ضرورت شیفت، در فصل ششم چارچوب کلان سند آمایش شهری طرح شده است. آمایش شهری در واقع، سازماندهی فضاهای شهری با ملاحظه پیوندهای برون‌شهری و تأثیرات آن‌ها بر کارکرد شهرها، ساختار شبکه شهرها در سطح ملی و منطقه‌ای، جایگاه شهرها در نظام اقتصادی ملی منطقه‌ای و جهانی و سایر موضوعات مرتبط با جهان‌بینی ملی است، در آمایش شهری، شهر به صورت یک سیستم پویا، در حال تغییر و منعطف انگاشته شده و هدف آن تنها برنامه‌ریزی کالبدی نیست، بلکه نگاه جامع و یکپارچه به مسائل شهری و بررسی ارتباط متقابل عناصر شهر و پیرامون آن نیز از رسالت‌های اصلی این رویکرد نوین است.

دکتر محمدرضا پورمحمدی

زمستان ۱۴۰۱